

**ZESPÓŁ SZKÓŁ MUZYCZNYCH IM. CZESŁAWA
NIEMENA**

WE WŁOCŁAWKU

ZBIGNIEW MERECKI

**PROGRAM NAUCZANIA
DRUGI ETAP EDUKACYJNY**

**FORTEPIAN DODATKOWY
DLA UCZNIÓW KLASY ORGANÓW
SZKOŁY II STOPNIA**

WŁOCŁAWEK 2011

Program nauczania dla przedmiotu fortepian dodatkowy przeznaczony jest dla drugiego etapu edukacyjnego - dla uczniów klasy organów Państwowej Szkoły Muzycznej II stopnia Zespołu Szkół Muzycznych im. Czesława Niemena we Włocławku.

Został opracowany na podstawie następujących aktów prawnych:

- Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 9 grudnia 2010 r. w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa artystycznego w publicznych szkołach artystycznych (Dz.U. 2011 Nr 15, poz. 70)

- Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 lutego 2011 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkołach artystycznych programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników dla szkół artystycznych (Dz. U. 2011 Nr 52, poz. 268)

Wstęp

Przedmiot „fortepian dodatkowy” dla uczniów klasy organów w Zespole Szkół Muzycznych we Włocławku obejmuje 5 – letnią naukę gry w okresie od kl. I do kl. V szkoły muzycznej II stopnia. Ze względu na odmienne traktowanie klawiatury i również odmienne podejście do kształtowania brzmienia fortepianu i organów nauczyciel powinien pamiętać o rozwijaniu wyobraźni dźwiękowej ucznia i o poszerzaniu jego środków wykonawczych, zwracając szczególną uwagę na elementy nowe lub nietypowe dla organisty. Mimo że do szkoły II stopnia trafiają osoby z przygotowaniem fortepianowym, zwykle kończące szkołę I stopnia na fortepianie, nie oznacza to, że potrafią się one od razu przestawić z organowego na fortepianowy sposób myślenia muzycznego. Należy również uwzględniać elastyczne, indywidualne podejście do pracy z każdym uczniem w zależności od jego stopnia zaawansowania, zdolności, możliwości i warunków pracy, zwłaszcza gdy do szkoły trafiają kandydaci o różnym poziomie zaawansowania gry i zdolności ogólnomuzycznych.

Przedmiot ten wykorzystuje wiadomości, które uczniowie zdobyli na lekcjach przedmiotu głównego i zajęciach teoretycznych.

W nauczaniu tego przedmiotu obowiązują dwie zasady kształcenia:

1. kontynuacja procesu nauczania
2. indywidualizacja tego procesu.

Końcowy efekt pracy ucznia prowadzi do:

- swobodnego opanowania zapisu nutowego i przekonywającej wypowiedzi muzycznej
- wykorzystania wiedzy i umiejętności zdobytych na zajęciach teoretycznych - rozbudzenia w uczniu wrażliwości i zamiłowania do muzyki.

Cele nauczania:

- kształcenie umiejętności samodzielnego odczytywania zapisu nutowego na fortepianie
- kształcenie pamięci muzycznej ucznia
- praktyczne poznanie elementów utworu muzycznego – faktury, formy, stylu i wpływ ich na właściwości interpretacyjne utworu

- wdrażanie ucznia do samokontroli gry i swobody rąk
- poznanie i doświadczanie odmienności sposobu wydobywania dźwięku i traktowania klawiatury typowego dla fortepianu
- kształcenie umiejętności posługiwania się grą na fortepianie przy pracy nad repertuarem przedmiotu głównego oraz w nietypowych sytuacjach koncertowych.

PIERWSZY ROK NAUCZANIA

Zadania techniczne i wiadomości:

- Przypomnienie budowy fortepianu i zasad wydobywania dźwięku.
- Prawidłowa postawa podczas gry.
- Ustawienie aparatu.
- Podstawowe sposoby artykulacji fortepianowej.
- Wykorzystanie wiadomości w czytaniu a vista krótkich, łatwych utworów lub ich fragmentów.

Nabyte umiejętności:

- Uczeń rozumie działanie mechanizmu fortepianu, wykorzystuje jego możliwości brzmieniowe.
- Uczeń potrafi przyjąć właściwą postawę i kontroluje aparat gry.
- Swobodnie stosuje artykulację portato, non legato, legato, staccato.
- Uczeń w miarę swobodnie czyta zapis nutowy w obydwu kluczach w umiarkowanym tempie, prawidłowo palcuje, realizuje pauzy i wartości rytmiczne.

Materiał proponowany do realizacji w ciągu roku szkolnego:

- 4 krótkie utwory dowolne
- 4 etiudy
- 1 część sonatiny lub mała forma klasyczna
- 2 utwory polifoniczne lub polifonizujące
- gamy durowe i molowe oraz pasaże w przewrotach przez 2 oktawy

DRUGI ROK NAUCZANIA

Zadania techniczne i wiadomości:

- Utrwalanie umiejętności pracy nad utworem.
- Kontrola aparatu gry.
- Gra a'vista.
- Rozwijanie wrażliwości i wyobraźni muzycznej.
- Interpretacja utworu zgodnie z naturą fortepianu i stylem.

Nabyte umiejętności:

- Uczeń umie zachować prawidłową postawę podczas gry.
- Uczeń umie grać a vista proste utwory.
- Uczeń potrafi różnicować dźwięki pod względem artykulacji i barwy. Rozumie budowę formalną utworu i określenia wykonawcze. Słucha brzmienia.
- Uczeń potrafi przekonująco oddać charakter kompozycji na swoim poziomie zaawansowania.

Materiał proponowany do realizacji w ciągu roku szkolnego:

- 4 etudy
- 3 utwory dowolne
- 2 utwory polifoniczne
- 2 cz. sonatiny lub formy klasyczne (wariacje, rondo)
- gamy durowe i molowe, pasaże w przewrotach przez 4 oktawy. Pasaże dominantseptymowe i zmniejszone w przewrotach przez 2 oktawy.

TRZECI ROK NAUCZANIA

Zadania techniczne i wiadomości:

- Utrwalanie umiejętności pracy nad utworem.
- Gra a vista.
- Dalsze rozwijanie pamięci, wrażliwości i wyobraźni muzycznej.
- Interpretacja utworu zgodnie ze stylem i zasadami muzyki.
- Praca zespołowa.
- Ćwiczenie samodzielności w pracy i krytycznego spojrzenia na własną grę.

Nabyte umiejętności:

- Uczeń potrafi kontrolować swoje ciało podczas gry.
- Uczeń umie grać a vista proste utwory.
- Uczeń potrafi zróżnicować dźwięki pod względem brzmienia i barwy. Rozumie budowę formalną utworu, określenia wykonawcze i logikę przebiegu.
- Uczeń potrafi wykonać utwór na cztery ręce grając partię solową lub akompaniament.

Materiał proponowany do realizacji w ciągu roku szkolnego:

- 4 etiudy
- 3 utwory dowolne
- 2 utwory polifoniczne
- 2 cz. sonatiny lub odpowiednie formy klasyczne
- gamy durowe i molowe, pasaże w przewrotach przez 4 oktawy. Pasaże dominantseptymowe i zmniejszone w przewrotach przez 2 oktawy. Dla chętnych 7 pasaży od białego klawisza (durowy i molowy w 3 postaciach plus zmniejszony) przez 2 lub 3 oktawy.

CZWARTY ROK NAUCZANIA

Zadania techniczne i wiadomości:

- Dalsze urwalanie umiejętności pracy nad utworem.
- Gra a vista. Ciąg dalszy pracy.
- Dalsze rozwijanie wrażliwości i wyobraźni muzycznej.
- Interpretacja utworu zgodnie ze stylem i zasadami muzyki – poszerzanie środków.
- Praca zespołowa.
- Początki improwizacji.
- Ćwiczenie samodzielności w pracy i krytycznego spojrzenia na własną grę – poszerzanie świadomości.

Nabyte umiejętności:

- Uczeń umie grać a vista proste utwory z zakresu kl. II

- Uczeń potrafi różnicować dźwięki pod względem brzmienia i barwy. Prawdłowo pedalizuje i frazuje. Dostosowuje brzmienie do charakteru utworu i stylu danego kompozytora.
- Uczeń potrafi zagrać kilku- lub kilkunastotaktowy utworek o prostej fakturze, dysponując ogólnym schematem harmonicznym i wypełniając go własnymi nutami.
- Uczeń potrafi samodzielnie przygotować krótki utwór zgodnie z zasadami wykonawstwa.

Materiał proponowany do realizacji w ciągu roku szkolnego:

- 4 etiudy
- 3 utwory dowolne
- 2 utwory polifoniczne
- 2 cz. sonatiny
- gamy durowe i molowe, pasaże toniczne, D7 i zmniejszone w przewrotach przez 4 oktawy.
Dla chętnych 11 pasaży od białego klawisza – toniczne w przewrotach, D7 w przewrotach i zmniejszony.

PIĄTY ROK NAUCZANIA

Zadania techniczne i wiadomości:

- Dalsze utrwalanie umiejętności pracy nad utworem skierowane na samodzielność.
- Gra a vista .
- Dalsze rozwijanie wrażliwości i wyobraźni muzycznej.
- Interpretacja utworu zgodnie ze stylem i zasadami muzyki. Kształcenie twórczego podejścia do utworu.
- Praca zespołowa – fakultatywnie.
- Dalsze rozwijanie wrażliwości i wyobraźni muzycznej.
- Elementy improwizacji – ciąg dalszy.
- Ćwiczenie samodzielności w pracy i krytycznego słuchania własnej gry – ciąg dalszy.

Nabyte umiejętności na zakończenie procesu edukacyjnego:

- Uczeń potrafi nazwać poszczególne części fortepianu. Zna historię instrumentu.
- Uczeń zachowuje prawidłową postawę przy instrumencie i swobodnie operuje rękami.
- Uczeń prawidłowo używa w grze podstawowych sposobów artykulacji, dynamiki, agogiki, frazowania. Umie realizować podstawowe ozdobniki.

- Uczeń potrafi grać przekonująco pod względem brzmienia i formy. Wypowiada się na instrumencie w sposób logiczny, zgodnie ze stylem epoki, zasadami wykonawstwa i prawidłowo używa dźwięku fortepianu.
- Uczeń umie grać a vista proste utwory z materiału kl. II – III w sposób zrozumiały.
- Uczeń umie grać proste akompaniamenty oraz odczytywać partię fortepianu w prostych utworach muzyki kameralnej.
- Uczeń potrafi zaimprovizować kilkunastotaktowy utworek o prostej fakturze.
- Uczeń potrafi samodzielnie przygotować utwór zgodnie z zasadami wykonawstwa oraz stylem i uzasadnić swoją interpretację.

Materiał proponowany do realizacji w ciągu roku szkolnego:

- 4 etiudy
- 3 utwory dowolne
- 2 utwory polifoniczne
- część sonatiny lub sonaty, możliwe wariacje lub rondo
- gamy: durowa i molowa, pasaże w przewrotach, dominantseptymowe i zmniejszone.
Zamiast tradycyjnego zestawu pasaży możliwe 11 pasaży od białego klawisza przez 3 oktawy.

FORMY SPRAWDZANIA UMIEJĘTNOŚCI UCZNI

- kontrola przygotowania do lekcji
- zaliczenie wykonania utworów, utworu lub jego części w obecności nauczyciela
- audycja lub koncert (dla chętnych)
- przesłuchanie końcowe.

Nie ma obecnie obowiązku organizowania egzaminów końcowych z fortepianu dodatkowego. Szkoła lub sekcja może podjąć uchwałę o przeprowadzeniu przesłuchania końcowego. W wypadku zaistnienia takiej ewentualności proponuję następujące pozycje (za załącznikiem nr 5 do rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 9 grudnia 2010 r):

- Etiuda
- Utwór polifoniczny lub dawnych mistrzów

- Utwór cykliczny (sonatina, wariacje, rondo) – od baroku do XXI wieku
- Utwór dowolny lub na 4 ręce
- Granie à vista.

Propozycje repertuarowe:

Gamy i ćwiczenia:

1. Gamy i pasaże z. I PWM
2. Studium gam i pasaży – Gamy i pasaże z. II PWM
3. E. Altberg, Z. Romaszkowa – 313 wprawek
4. Ch. L Hanon – Wirtuoz fortepianu (wybór).

Etiudy:

1. S.Raube – Etiudy dla dzieci z. II
2. C. Czerny, opr. H. Germer – Etiudy wybrane
3. W. Sawicka, G. Stempniowa – Etiudy t. II – IV
4. Z. Romaszkowa – Zbiór etiud dla dzieci i młodzieży
5. H. Lemoine – Etiudy dziecięce
6. J. B. Duvernoy – Etiudy op. 176
7. F. Burgmüller – Etiudy op. 100
8. C. Czerny – Ćwiczenia 8 - taktowe op. 821
9. C. Czerny – Wybór etiud PWM (red. M. Wiłkomirska)

Utwory polifonizujące, polifoniczne, utwory dawnych mistrzów:

1. Z. Śliwiński – Z dawnych wieków (trudniejsze)
2. J. Hoffman (opr.) – Dawne tańce i melodie t.I i II
3. J. S. Bach – Łatwe utwory
4. J. S. Bach – Drobne utwory
5. J. S. Bach – Małe preludia
6. J. S. Bach – Inwencje dwugłosowe
7. J. S. Bach – Suity francuskie lub angielskie – łatwiejsze tańce
8. G.F. Handel – Suity – łatwiejsze tańce
9. F. X. Dušek – 6 małych sonat
10. M. Frey – Szkoła gry polifonicznej

Formy klasyczne:

1. J. Hofmann, A. Rieger – Wybrane sonatiny t. I i II
2. S. Raube – Sonatiny t. I i II
3. J. Garścia – Sonatiny op. 4
4. L. Miklaszewski – Sonatiny
5. D. Cimarosa – Sonaty
6. W. A. Mozart – Sonatiny wyd. PWM

Utwory różne:

1. E. Altberg – Czytanki muzyczne cz. II - IV
2. F. Rybicki – Już gram
4. F. Rybicki – Gram wszystko
5. P. Czajkowski – Album dla młodzieży op. 39
6. F. Chopin – Drobne utwory, walce, mazurki, polonezy (najłatwiejsze)
6. D. Kabalewski – Łatwe utwory op. 39
7. R. Schumann – Album dla młodzieży
8. B. Bartok – Mikrokosmos
9. B. Biskupska – Łatwy blues na fortepian

Utwory na 4 ręce:

1. S. Majkapar – Pierwsze kroki
2. A. Diabelli – Sonatiny
3. M. Frey – Utwory polifoniczne
4. S. Raube – Drobiazgi na 4 ręce
5. J. Garścia – Graj ze mną na 4 ręce z. I – III

Akompaniamenty:

1. N. Vaccai – Metodo pratico
2. A. Grigorian – Naczelna szkoła igry na skrzypce
3. Ch. Dancla – Mała szkoła melodii
4. D. Obijalska – Skrzypiące nutki

Przedstawione pozycje repertuarowe mają charakter przykładowy. Nauczyciel dobiera poszczególne utwory według możliwości i stanu zaawansowania ucznia, wykorzystując dostępną literaturę o zbliżonym stopniu trudności, dostosowaną do aktualnych potrzeb dydaktycznych, także nie ujętą w powyższym wykazie. Ze względu na różnorodne preferencje i gusty muzyczne uczniów można również adaptować do pracy wybrane pozycje z muzyki popularnej lub filmowej w opracowaniach odpowiadających ich poziomowi technicznemu oraz stanowi wiedzy o muzyce. Mile widziane są również własne opracowania

utworów z repertuaru na inne instrumenty lub wokalnych dokonane przez samego nauczyciela.

Uwagi o realizacji programu nauczania

Zajęcia fortepianu dodatkowego stanowią dla prowadzącego je nauczyciela pozornie łatwiejsze zadanie. Brak regularnych sprawdzianów umiejętności uczniów zdejmuje część odpowiedzialności z pedagoga, który nie musi przygotowywać podopiecznych na konkretne terminy występów z odpowiednio wysokim poziomem wykonania. Ale te warunki nie zwalniają go od pilnowania i dbania o wysoki poziom wiedzy i zrozumienia zasad muzyki, które przekazuje uczniom. Często praca z uczniami dodatkowo grającymi na fortepianie wymaga większej wszechstronności od nauczyciela, który mając do czynienia z młodym człowiekiem nie w pełni zorientowanym w praktyce wykonawczej muzyki klasycznej musi dobrać pozycje repertuarowe dostępne horyzontom wiedzy muzycznej danego ucznia i jego, często typowym dla wieku, gustom. Warto wspomnieć również o zapewnieniu niezbędnych warunków zewnętrznych do prowadzenia zajęć (dobrze nastrojony i wyregulowany instrument, przewietrzzone pomieszczenie itp.), które stwarzają niezbędny klimat do odbioru i zajmowania się muzyką klasyczną. W wypadku uczniów klasy organów, którzy bywają trochę bardziej obeznani z muzyką dawniejszą, większą uwagę należy objąć problemy wynikające z odmiennego traktowania dźwięku fortepianu i organów, ciągłości brzmienia, pedalizacji, traktowania klawiatury. Te różnice występują szczególnie wyraźnie w muzyce romantycznej, tradycyjnie związanej z fortepianem. Należy, zwłaszcza wśród uczniów starszych klas szkoły II stopnia, kreować możliwość i zachęcać do rozwoju samodzielności w pracy, co wzmacnia „muzyczne poczucie własnej wartości” u przyszłego artysty - wykonawcy, wynikające z wystarczającego opanowania prawideł technicznych gry oraz zasad logiki muzycznej. Opanowaniu tych dziedzin służy również granie zespołowe oraz improwizowanie, które dla niektórych wiąże się z oporami psychicznymi. Musimy przy tym pamiętać, że okres współpracy nauczyciela i ucznia w szkole jest ograniczony i celem pedagoga jest doprowadzenie do stanu, kiedy uczeń może sam poradzić sobie z danym problemem, tj. uświadomić go sobie i znaleźć rozwiązanie. Zdaję sobie sprawę, że stan ten będzie dostępny nie wszystkim kończącym szkołę młodym ludziom, ale dzięki rozumnej pracy wzajemnej coraz więcej absolwentów będzie mogło się do niego zbliżyć.

Zbigniew Merecki